

SOSYOLOJİK BİLGİNİN ORTAYA ÇIKIŞINDA YAKLAŞIMIN ETKİSİ VE BATI KAYNAKLI BİLİM PARADİGMALARININ TÜRKİYE'DEKİ SOSYOLOJİ ANLAYIŞLARINA YANSIMALARI ÜZERİNE

H. Bayram KAÇMAZOĞLU

Özet: Bu çalışmada, bilim ve yöntem ilişkisi, yaklaşımın sosyolojideki önemi ve Türk sosyolojisine yansımaları ele alınacaktır. Çalışmada, sosyoloji biliminin anlamı ve sosyolojik bilginin oluşumunda sosyolojik yaklaşımların belirlenmesi ele alınacaktır. Çalışmanın sonunda, Türkiye'nin büyük devletlerle kurduğu siyasi ittifaklara göre Batı'ya bağımlı Türk sosyoloji tarihinin seyrinde şekillenen bilimsel paradigmlar ve egemen sosyoloji anlayışlarına kısaca değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sosyolojik Bilgi, Batı Kaynaklı Bilim Paradigmları, Sosyoloji.

ON THE EFFECT OF THE APPROACH IN THE RISE OF SOCIOLOGICAL KNOWLEDGE AND THE REFLECTIONS OF THE WEST SOURCED SCIENCE PARADIGMS TO THE UNDERSTANDING OF SOCIOLOGY IN TURKEY

H. Bayram KAÇMAZOĞLU

Abstract: In this study, the relationship between science and method, the importance of the approach in sociology and its reflections on Turkish sociology will be discussed. In the study, the meaning of sociology science and the determination of sociological approaches in the formation of sociological knowledge will be discussed. At the end of the study, the scientific paradigms and dominant sociology conceptions that were shaped in the course of the history of Turkish sociology dependent on the West according to the political alliances Turkey established with the great states will be given briefly.

Keywords: Sociological Knowledge, The West Sourced Science Paradigms, Sociology.

SOSYOLOJİK BİLGİNİN ORTAYA ÇIKIŞINDA YAKLAŞIMIN ETKİSİ VE BATI KAYNAKLI BİLİM PARADİGMALARININ TÜRKİYE'DEKİ SOSYOLOJİ ANLAYIŞLARINA YANSIMALARI ÜZERİNE

H. Bayram KAÇMAZOĞLU

Bu yazıda bilim-yöntem ilişkisi, sosyolojide yaklaşımın önemi ve Türk sosyolojisine yansımaları ele alınacaktır. Yazıda sosyoloji biliminin anlamı, sosyolojik yaklaşımların sosyolojik bilginin oluşmasındaki belirleyiciliği üzerinden yöntem konusu tartışılacaktır. Yazının sonlarında kısmında ise Türkiye'nin büyük devletlerle kurduğu siyasal ittifaklara göre Batı bağımlısı Türk sosyoloji tarihinin seyri içerisinde şekillenen bilim paradigmalarına, egemen sosyoloji anlayışlarına kısaca verilecektir.

Sosyolojide egemen bilim anlayışı ne zaman, nasıl ve hangi dünya görüşünün kontrolünde şekillenmiştir? Sosyolojik bilgi salt şekliyle objektif ve yansız mıdır? Sosyolojik bilgi, doğa bilimlerinde olduğu kadar sosyal koşullardan, tarihten, kültürden, yaşanan sorunlardan, yaklaşımlardan, ideolojilerden bağımsız mıdır? Sosyal bilimlerde determinizmin yeri nedir? Sosyolojinin yansız, objektif ve doğru bilgi üretebildiğini savunabilme olasılığı ne kadardır? Bu ve benzeri tartışmalar bu yazının esasını oluşturmaktadır.

Sosyoloji, 1789 Fransız Devrimi sürecinde ve sonrasında ortaya çıkan toplumsal sorunları ve kurulan yeni düzenin varlığına yönelik tehditleri bertaraf etmek üzere yapılandırılmıştır. Bir başka anlatımla, sosyoloji, Batı'da oluşan yeni sınıflar arasındaki şiddetli çatışmaları, "yeni" burjuva düzeni adına çözüme kavuşturmak; bu düzenin sözcülüğünü, savunuculuğunu yapmak üzere 19. yüzyılda, başka Auguste Comte ve F. Le Play olmak üzere, birçok sosyoloğun çabası sonucunda oluşmuş bir bilim dalıdır. K. Marx dışında sosyolojinin ortaya çıkmasına katkı sunan sosyologlar, mevcut dönemde ve gelecekteki sorunları "yeni düzen" içerisinde hafifleterek gidermeye yönelik olarak bu işe girişmişlerdir. Sosyolojinin ilk kurucuları bu bilimi fizik, jeoloji ve biyoloji gibi bilimlerden şekillendirmeye çalışmışlardır. Devamcıları da doğa bilimlerinde geçerli olan pozitif bilim anlayışının sosyolojide de

geçerli olması yönünde çaba harcamışlardır.¹ Bu bağlamda Batı'da sosyoloji bilimi, 19. yüzyılda pozitivist paradigma² eşliğinde, Batı çıkarları adına tanımlanmış; modernleşen ve ulusallaşan burjuva toplumlarının sosyal düzenlerini korumayı amaçlamış ve süreç içerisinde geliştirilmiştir.

Elbette sosyolojinin geliştirdiği teorik ve metodolojik dayanaklar ona bilim olma niteliği sağlar; sosyolojik bilgiyi sıradan bilgiden ayırır.³ Bilimsel bilgi, tesadüfi şekilde oluşmaz. Hayali ve metafizik kurgulardan, demogojiden uzaktır. Bilimsel bilgi, belirli ve gelişigüzel bir bilgi değildir. Hayali ve metafizik kurgulardan, demogojiden uzaktır. Bilimsel bilgi, belirli bir olguyu, tarihsel ve mevcut durumu kapsayan; ortaklıkları, karşılaştırmaları, kısmen tekrarları ve değişimleri ele alan bir süreci yansıtır; çeşitli teknikler kullanılarak elde edilir.⁴ Bilimde; bilgi ve gerçekliğin sıradanlığı, rastlantısallığı, eklektikliği, yerelliği, toplum bilincinin yüzeyselleşmesi, bütünsel tarih anlayışının gözardı edilmesi kabul edilemez.⁵ Postmodern bilim anlayışında olduğu gibi kuralsızlık, tikelcilik öne çıkarılarak bütünsellik, tutarlılık, yöntem dışlanmaz. *"Bilim insanın doğa, toplum, birey, bireyin ürettikleri ve bunlar arası ilişkiler üzerine doğru, sahi, geçerli, güvenilir, tutarlı, tutunumlu, anlamlı söz söyleyebilme hedefine ulaşması için yürüdüğü yol ve harcadığı çabanın gerek ne olduğunu gerek nasıl olması gerektiğini işaret eden bir bilgi gövdesidir."*⁶ Diğer yandan, toplumların özelliklerinin, değişme eğilimlerinin araştırılması,

¹ Nurettin Şazi Kösemihal, "Sosyolojide Yöntem", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 21-22, İstanbul, 1970, s. 2.

² Beylü Dikeçligil paradigmayı şöyle tanımlar: "Paradigma epistemik cemaatte bir ortak anlayışın / konsensüsün oluşmasını sağlayarak bilim cemaatine; bilimin amacı ve işlevi; izlenecek teorik ve metodolojik kurallar; neyin gözlemleneceği ve irdeleneceği; ne tür soruların sorulması ve araştırılması gerektiği, bu soruların nasıl ifade edileceği; başvurulacak yöntemler, teknikler ve araçlar; bilimsel araştırma sonuçlarının nasıl yorumlanacağı ve araştırmanın bilimselliğini değerlendirecek ölçütler konusunda yol gösteren bazı standartlar sunar (Beylü Dikeçligil, "Bilimsel Paradigmaların Oluşumunda ve Dönüşümünde Sosyolojik Bağlam", *Sosyoloji Divanı*, Sayı: 8, Temmuz-Aralık 2016, s. 64).

³ Ali Esgin, "Sosyal Bilimci mi, Yoksa Doksalog Teknisyenler Miyiz? Türkiye'deki Bazı Sosyoloji Pratikleri Üzerine Eleştiriler", *Sosyoloji Konferansları*, Sayı: 52, 2015/2, s. 206.

⁴ Nilgün Çelebi, *Bilgi ve Yöntem*, Yersiz, 1993, s. 7.

⁵ Eğribel, Ertan - Özcan, Ufuk, "Bilgi ve Gerçeklik Sorunu: Postmodern Göreceliğin Gerçekliği Yok Etmesi, Teslimiyetçi-Kendiliğindenlik, Belirsizlik ve Karamsarlık Üzerine", *Sosyologca*, Sayı: 7, Ocak-Haziran 2014, s. 11-14 ve Can Semercioğlu, "Yöntemsiz Bilimsellik, Bilimsel Yöntemde Muhafazakârlık: Feyerabend'in Güncel İşlevi", *Sosyologca*, Sayı: 5, Ocak-Haziran 2013, s. 129.

⁶ Nilgün Çelebi, "Doğan Ergun: Hesabını Veren Hocam", *Türkiye'de Modernleşme: Batılılaşma Yerine Küreselleşmenin İkamesi*, Doğu Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 370.

bilimsel yöntemi gereği gibi kullanmakla mümkündür.⁷ Ancak birbirinden farklı bilinçler, uygarlıkların arkasında yer alan sosyal yapılar, insanlar ve toplumlar arası ilişkiler, çatışmalar, örgütlenmeler, kendiliğinden, doğal olarak ortaya çıkan şeyler değildir.⁸

Sosyolojinin doğa bilimleri gibi pozitivizm üzerinden tanımlanması, doğru bir yaklaşım mıdır? Sosyolojik bilginin elde edilmesinde böyle bir anlayışın tartışmasız ve güçlü bir yeri olabilir mi? Böyle bir tanım, bir takım sorunları da beraberinde getirmez mi? Tarihleri, sosyal yapıları, kültürleri ile Batılı toplumlardan ve birbirlerinden farklı özelliklere sahip dünyanın dört bir yanındaki toplumlar, uygarlıklar aynı kuramlarla açıklanabilir mi? Toplumsal farklılıklar, Batı merkezli yaklaşımların, evrensellik iddialarına dönüştürülmesiyle aşılabilir mi? Gerçekten her toplumda geçerli olan, aynı sosyal yasalar var mıdır? Varsa bile, Batı merkezli teorilere, Batılı toplumların evrimselliğine göre mi açıklanmak, yorumlanmak zorundadır? Batılı toplumlar dünyadaki tüm toplumların ulaşması gereken en doğru, en ideal, en düzgün, en özgürlükçü ve en x toplum örnekleri midir? Böyle bir anlayışı kabul etsek bile, sosyoloji, bir bilim olarak, toplumsal sorunların üstesinden gelecek “sosyal yasalar” a sahip midir? Genelde sosyal bilimlerde, özelde sosyolojide, doğa bilimlerinde olduğu gibi olgular üzerinden, pozitivist anlayışı destekleyen “kesin” yasalara ulaşılabilir mi? Bilim sadece somut olan olaylarla, şeylerle, görünenlerle birlikte görünmeyenleri de açıklayabilir mi?⁹ Pozitivist bir bilim şeklinde tasavvur edilen sosyoloji, toplumların, sosyal yaşamın, grupların, birlikteliklerin her halini, her şeklini, her durumunu açıklayabiliyorsa, yöntem konusunda bu kadar yoğun tartışmanın yaşanması, mesainin harcanması, yaklaşımlar arasındaki farklılıkların nedeni nedir? Unutmamak gerekir ki, bugün sosyolojide egemen olan göstermelik evrensel bilimsellik ilkesi, Batı dünyasının üstünlüğünü mutlakaştırarak diğer toplumların ötekileştirilmesine, aşağılanmasına aracılık eden propaganda içerikli unsurlardan başka bir şey değildir. Ayşe Öncü’nün de vurguladığı gibi mistik bir Batı kurgusundan yola çıkarak Türk toplumu hakkında genellemeler yapma dönemi geride kalmıştır.¹⁰ Bilimde ve özellikle sosyolojide yaklaşım sahibi olmak, bu bilince varmak gerekir.

Yöntem, sosyoloji alanında doğrulara ulaşma, farklı görüşleri kanıtlama

⁷ Doğan Ergun, *Yöntemi Bulmak*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 43.

⁸ Ertan Eğribel, *Bilim Sosyolojisi ve Yöntem Tartışmaları*, Doğu Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 9.

⁹ Doğan Ergun, *Kimlikler Kısacasında Ulusal Kimlik*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000, s. 57.

¹⁰ Ayşe Öncü, “Sosyal Bilimlerde Yeni Meşruiyet Zemini Arayışları”, *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek*, Metis Yayınları, İstanbul, 1998, s. 50.

görevi yüklenmiş bir araçtır. Sosyoloji kendisini tartışmaların dışında tutabilmek için her zaman tartışma dışı bir yöntemin peşinde olmuştur. Sosyolojide bilimselliğin kanıtlanması, tartışmaların dışında kalınması adına matematik ve istatistik teknikleri öne çıkarılmıştır. Oysa sosyolojide en doğru, en mükemmel yöntem şudur diye bir şey yoktur. Olmadığı için de yöntem konusu sürekli tartışılmaktadır.¹¹ Sosyoloji, kendisiyle sorunlu tek bilim dalıdır. Sosyoloji, kurucularının tanımlamaya çalıştığı bilim anlayışı ile olgusal olarak hareket ettiği alan ve temel konular arasında kan uyuşmazlığı bulunmaktadır. Kurucu sosyologlar ve devamcıları, kapitalist sistemin bekçiliği adına onu evrensel bir bilim olarak tanımlamak isterken, elde edilen sonuçlar beklentileri karşılamamış, bu durum da, gerginliklere, çatışmalara neden olmuştur.

Sosyolojide en son ve en mükemmel yaklaşım veya teknik şudur denilemez. Her yaklaşım kendisinin en mükemmel açıklamayı getirdiğini, hatta sosyoloji ile özdeş olduğunu iddia eder. Sosyolojiyi tekeline almak isteyen bazı yaklaşımlar sosyolojiyi mecrasından uzaklaştırmak, tartışma dışı bırakmak için soyutlamalara başvurmuştur. Sosyolojide matematiğe, istatistik tekniklerine sarılmanın, sığınmanın, alanı kendisene yabancılaştırarak anlamsızlaştırma çabalarının nedeni de bu sakat anlayıştan kaynaklanmaktadır. Her yaklaşımın *“kendi kimliğini belirleyebilmek, konuyla ilgili uzmanlığını vurgulayabilmek için kullandığı, çatışmaları sırasında izlediği yönteme ayrı bir önem, belli bir kutsallık ve dokunulmazlık yakıştır”*masının nedeni de budur.¹² Ancak bu anlayış, yöntem açısından sorunları çözmek bir yana daha da derinleştirmiştir. Bilimsel olanın, araştırma ve ampirik olanla özdeş tutulması gerektiği konusunda ısrar edilmesi; araştırmanın ancak ampirik olduğunda bilimsel olacağı, dolayısıyla bilimsel olanın ampirik olması gerektiği şeklinde kısır bir döngüye girilmesine nedeni olmuştur.¹³

Konuya doğru yerden bakmak koşuluyla, sosyoloji elbette genel yasalar peşindedir ve olmalıdır. Ancak dünyada tüm toplumlar için genel geçer yasaların var olduğunu iddia etmek bilim dışıdır. Dünyanın farklı bölgelerindeki toplumların tarihlerinin derinliklerinde sahip oldukları farklı üretim ilişkileri, sorunlarına farklı siyasal çözüm üretme beceri ve başarıları, onların farklı bloklar halinde birbirinden ayrı yasalara bağlı olarak ilerlediklerini gösterir. Tarihteki Doğu-Batı farklılaşması bu şekilde gerçekleşmiştir. Ve yine toplumların ileri-geri durumlarının tüm zamanlarda aynı sıra ile geçerli olmadığı ortadadır. Eğer öyle bir şey olsaydı toplumların, grupların, insanın bilinç

¹¹ Baykan Sezer, *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*, Sümer Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 11-12.

¹² Sezer, a.g.e., s. 11.

¹³ Mehmet Ecevit, *“Türkiye’de Toplum Bilim Araştırma Pratiği”*, *Dünyada ve Türkiye’de Güncel Sosyolojik Gelişmeler 1*, Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara, 1994, s. 143.

ve siyasal örgütlenme becerisinin, başarısının uygarlık tarihi açısından hiçbir anlamı olmaz; toplu halde yaşayan hayvan gruplarından farkı kalmazdı. Ya da daha önce ilkel toplum özellikleri gösteren toplumlar ilkel, ileri toplum özellikleri gösteren toplumlar hep ileri düzeyde olurlardı. Tarihte bilinen büyük uygarlıkları oluşturmuş toplumlar dünyanın en ileri toplumları olmaya devam eder; bugünün gelişmiş Batı toplumları da geçmişlerinde olduğu gibi ilkel dönemlerine uygun bir yapı içerisinde bulunurlardı.

Sosyolojinin bilimsel olarak ele aldığı olaylar, belli toplumsal koşulların ürünü olarak ortaya çıktığı için araştırması ve açıklaması da bu koşullardan, bu koşulların oluşturduğu ortamdan bağımsız değildir. Suyun kaynama noktası, hücrenin mutasyonu gibi doğa bilimlerinin salt bilimsellik anlayışı sosyolojiye uygulanamaz. Onu açıklayan daha karmaşık ve farklı bilim anlayışlarına ihtiyaç vardır. Olayların meydana geldiği koşullar, toplumlar ve sınıflar arası çatışmalar, örgütlenmeler, eylemlerle ilgili konular gözardı ederek, salt durum tespitiyle sosyal öğelerin bilimselliği kanıtlanmış olmaz. Sosyoloji bilimi, belli koşulların, bilgi üreten kesimlerinin toplum içerisindeki konumuna, iktidar odaklarının ilişkisine bağlı olarak şekillenir.¹⁴ Toplum sürekli değiştiği için sosyolojide aynıyla hiçbir şeyin tekrarı yapılamaz. Deneye dayalı bilgi üretilemez. Bir şeyi pozitivizm adına kanıtlamak için sosyal değişmeyi sabitleyerek olayı tekrarlamak mümkün değildir.¹⁵

Doğa, toplum, birey, kültür alanlarının verilerini, onlara ilişkin bilgiyi hangi araçlar yardımıyla toplayacağımızı, yani tekniği kullanacağımızı kararlaştırmak, öncelikle o alana ilişkin oluşturulan, sosyolojik yaklaşımlara, kavramsal çerçeveye, modele, teoriye bağlıdır. Sosyolojide yaklaşım, dışsal gerçeklik ve zihinsel bilgi kaynağının işleyiş düzeni hakkında ileri sürülen sayıtlar bütününden oluşur. Yaklaşımlar belirli önkabullerden, sayıtlardan hareketle bilgi kaynağının işleyiş düzeni hakkında bize en genel düzeyde tutarlı açıklamalar verir. Sosyolojide tek bir yaklaşım, aynı olayın, olgunun araştırılmasına dönük tek bir teknik yoktur. Örneğin sosyolojide sosyal gerçekliğin organizmalarla aynı genel ilkeler doğrultusunda işlediği kabul ediliyorsa organizmacı, sosyal gerçekliğin zaman boyutu üzerinde sürekli ilerleme sergilediği düşünülüyorsa evrimci, sosyal gerçekliğin sürekli çelişkiler ürettiği ve dinamizmini bu çelişkilerden aldığı sayıtlanıyorsa tarihi maddeci yaklaşım benimseniyor demektir.¹⁶ O nedenle üretilen bilgi de farklılaşmaktadır.

Nilgün Çelebi, yöntem konusundaki çalışmalarında, sosyologların sosyolojide hangi yaklaşıma mensupsa bilimsel süreçte kullanacağı tekniklerin de ona bağlı olarak ortaya çıktığını ve bu nedenle önceliklerin farklılaştığını

¹⁴ Eğribel, a.g.e., s. 10.

¹⁵ Sezer, a.g.e., s. 36-37 ve Ergun, *Yöntemi Bulmak*, s. 26.

¹⁶ Nilgün Çelebi, *Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları*, Sebat Ofset, Konya, 1990, s. 12.

göstermektedir.¹⁷ Her yaklaşımın bir yöntem anlayışı vardır. Bu bağlamda sosyolojik bilginin oluşmasında sosyoloğun benimsediği yaklaşımın önemi ortaya çıkmaktadır. Sosyolojik paradigma veya yaklaşıma göre bilimsel araştırmanın gerek duyduğu veri toplama, analiz ve değerlendirme aşamaları sırasında izlenen yol-yöntem değişmektedir.¹⁸ İster nitel, ister nicel teknikleri kullanın bunların anlamlı veri toplaması ve o verilerden “işe yarar” sosyolojik bilgi elde edilmesi sizin sosyoloji yaklaşımınızla, bakış açınızla, söyleyecek sözünüz, dünya görüşünüzün olup olmamasıyla ilgilidir. Yani, farklı bilim / sosyoloji paradigmaları farklı yöntemsel süreçleri, farklı teknikleri, farklı açıklamaları ortaya koymaktadır. Bu da, kullanılan yaklaşım, yöntem, teknik üçlemesi sıralaması ile elde edilen bilgilerin mutlak olmadığını, verilere şüphe ile yaklaşılmasını zorunlu hale getirmektedir. Sosyolojide olgunun, yaklaşımın, yöntemin önemli olduğunu bu tartışmalar eşliğinde anlıyoruz. Ancak anlamamız gereken bir başka şey de verilerin nasıl yorumlanacağı sorunudur. Son tahlilde önemli olan olguların “doğru” bir bakış açısıyla, toplum özelliklerimizin ve çıkarlarımızın dikkate alınmasıdır.

Yaklaşım ve teknik birliğine varamayan sosyoloji, öne sürdüğü bilginin bilimselliğini, objektifliğini nasıl kanıtlayacak ve kabul edecektir? Bu yapay bilimsellik ısrarı Batı üstünlüğüne karşı beslenen sarsılmaz inancın ürünüdür. Sosyolojik bilgi üretimi sırasında, toplumların farklı çıkarlarını, aynı toplum içerisinde sınıf gerçeklerini ve buralardan yansıyan çıkar çatışmalarını göz ardı etmenin, yok saymanın, dogmatik şekilde ısrarcı olmanın anlamı yoktur. Baykan Sezer’in dediği gibi, sorun sosyolojinin kullandığı tekniklerde değil, sosyoloji ve sosyologlardan kaynaklanmaktadır. Sosyoloji bugün de tüm birikimlerine rağmen, varlığının ön koşulu olan bilimsellik üzerinden yansız ve evrensel bir bilim olduğunu kanıtlama mücadelesi vermektedir. Oysa gerçeği, bazı şeyleri kabul etmiş olsa, sorun kısmen çözecektir. Türk toplumu üzerine yaptığımız bir araştırmanın bulguları, Alman, Japon ya da İngiliz toplumu ile birebir aynı **olarbilir** mi?¹⁹

Yöntem, yani araştırma tekniğini sosyoloji yaklaşımımıza göre ele aldığımız konunun içeriği belirlemektedir. Biz sosyologlar, sosyolojik yaklaşımımız bağlamında tercih ettiğimiz tekniklerle, olayların kendi aralarındaki tarihsel ve toplumsal ilişkileri, bağlantıları anlamaya çalışıyoruz.²⁰ Sosyolo-

¹⁷ Nilgün Çelebi, *Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 229.

¹⁸ Beylül Dikeçligil, “Sosyolojide Metodolojik Farklılaşma ve Metodlar Arası İşbirliği”, *Dünyada ve Türkiye’de Farklılaşma Çatışma Bütünleşme II*, Sosyoloji Derneği, Ankara, 2002, s. 105.

¹⁹ Ali Çağlar, “Giriş: Bilim ve Yöntem”, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Paradigma Akademi Yayınları, Ankara, 2017, s. 26-27.

²⁰ Sezer, a.g.e., s. 51-52.

jide konu hangi yaklaşım doğrultusunda ele alınırsa, kullanılan teoriler ve teknikler de ona göre değişmekte ve bu durum sosyolojide yapılan teorik ve uygulamalı çalışmaları, küçük-orta-büyük boy kuramlara dayalı açıklama ve yorumlamaları da belirlemektedir. Yöntem nasıl cevap verdiği için, bir amacın ortaya çıkardığı plandır. Yöntem düşünsel bir girişim, bir algılama işidir. Yöntem, bir bilimin amacına ulaşmasını sağlayan zihinsel tutumların ve düşünsel girişimlerin bütünüdür.²¹ Yöntem, sosyologların sosyolojik yaklaşımları doğrultusunda, olaylara bakış açısına bağlı olarak değişmektedir.²²

Sosyolojinin yansız ve objektif olduğu iddiaları safsatadır. Zira sosyolojinin kendisi siyasetle doğrudan ilişkili olarak ortaya çıkmış ve şekillenmiştir. Bugün de aynı konumdadır. Tarihi hesaba katmadan, Batı üstünlüğünün propagandasını yapmak, tarihe ve sosyolojiye tersinden bakmaktır. Toplumsal olayları doğru bir biçimde değerlendirebilmemiz için tarihi boyutu, çok yönlülüğü, gerçek bağlamıyla kavramamız gerekir.²³ Sosyoloji bazı toplumların, bazı toplum kesimlerinin, hatta kişilerin sorunlarını çözme adına ortaya çıkmış bir bilimdir. Sosyologlar, sosyolojik araştırmalarla farklı farklı gerçeklikler inşa etmektedirler. Teoriler gerçeği belli bir biçimde kurgulayan alıntılardan ibarettir.²⁴ Bizim de bu ilkelerden yararlanmamız, mevcut durumu tersine çevirmemiz, yani sosyolojiden kendi toplumumuz, tarihimiz, bilincimiz adına yararlanmamız gerekir. Başka türlü bir çıkış yolu bulunmamaktadır. Ya başkalarının kendi toplum çıkarları adına söylediklerini tekrarlamak ya da olaya tam tersinden bakarak kendi iddialarımızı geliştirmeliyiz. Unutmayalım ki bilgi toplama tekniklerini kendisi belirleyen sosyolog verilere de müdahale etmiş olmaktadır.²⁵

Türkiye'nin Batılı büyük devletlerle kurduğu ilişkilere göre şekillenen sosyoloji konusuna gelirsek sosyoloji, Türkiye'ye belli amaçları gerçekleştirmek üzere getirilmişti: Bunlar; batı'nın her açıdan övgüsünü yapmak ve Batılı kurumları ülkemize tanıtmaktır. Amaç, Türk toplumunun Batıcılışmasını sağlamaktır. Bu bağlamda, Türkiye dış ilişkilerini hangi Batılı büyük devleti esas alarak, onun "bağımlı" müttefiki olarak yürütmüşse o ülkede etkili olan sosyoloji yaklaşımları, bilim paradigmaları da ülkemizde etkili olmuştur. Elbette bu ilişki birebir ve anında gerçekleşmemiştir. Ancak sistem böyle işlemektedir. Konuya satır başlarıyla, çok kısa bir şekilde ver verirken, Türk sosyoloji tarihinde şöyle bir görüntüyle karşılaşırız: II. Meşrutiyet dönemi Türk sosyologları, Batıcı, pozitivist, materyalist ve evrimci bir bilim

²¹ Doğan Ergun, *Sosyoloji ve Tarih*, Der Yayınları, İstanbul, 1982, s. 55-56.

²² Sezer, a.g.e., s. 11-12.

²³ Sezer, a.g.e., s. 80.

²⁴ Öncü, a.g.m., s. 48.

²⁵ Sezer, a.g.e., s. 46-47.

anlayışını benimsemiştir. Bu anlayışı “müspet” bilim şeklinde tanımlayan sosyologlar, sosyolojiyi “sosyal fizik” olarak görmüşlerdir. Bu bilim anlayışı üzerine kurulan sosyoloji, kısmi değişmeler dışında, aynı çizgiyi Cumhuriyet tarihi boyunca da sürdürmüştür.²⁶ II. Dünya Savaşı başlayana kadar Türkiye’de etkili olan Kara Avrupası sosyoloji anlayışı, 1940’lardan itibaren tahtını Amerikan sosyoloji anlayışına bırakmıştır. Soğuk Savaş döneminin 1990’larda sona ermesiyle de bu sefer yine Türkiye’de sosyolojinin merkezine Amerikan siyasetinin bir yansıması olan postmodern anlayış yerleştirilmiştir.²⁷

Sonuç olarak, sosyoloji, mesleğimiz olarak, bir bilim dalıdır. Ancak sosyolojide egemen olan pozitivist bilim anlayışını tartışmak, sorgulamak gerekmektedir. A. Comte, F. Le Play, onların devamcıları ve benzer doğrultuda yer alan daha pek çok sosyoloğun iddia ettikleri şekilde sosyoloji, fizik veya jeoloji veya biyoloji veya matematik gibi mutlak anlamda neden-sonuç ilişkisine dayalı, determinist bir bilimselliğe sahip değildir. Böyle bir mutlaklık sosyolojide yoktur. O nedenle sosyolojide doğa bilimlerinde geçerli olan bilimselliğin dışında başka tanımları içeren bilimsellikler üzerinde durmak, tek bir yöntemde ısrar etmemek ve bu “kör inat”la alana yabancılaşmamak, alanın bilimselliğini kanıtlamak adına sosyolojiyi temel konusundan uzaklaştırmamak gerekir.

Toplum çıkarlarımızı, bakış açımızı hesaba katan bir sosyoloji anlayışı geliştirmeliyiz. Bunu yapmak elbette Batı’daki ve dünyadaki bilimsel gelişmeleri, sosyoloji teorilerini görmezlikten gelmek, hesaba katmamak, göz ardı etmek anlamına gelmez. Batı’daki ve dünyada sosyolojiye ait gelişmeleri yakından izlemeliyiz ki toplum çıkarlarımızı, Batı dışı dünya adına ürettiğimiz görüşleri savunurken boşluğa düşmeyelim. Batı üstünlüğünü egemen kılmak üzere geliştirilen bilimin, yani sosyolojinin tarafsızlığı saina karşı geliştirilen yeni görüşlere karşı yeni tezler üretebilelim. Böyle bir tercihte, benimsediğimiz Batı dışı sosyoloji yaklaşımı bize yöntemini, teorisini ve tekniği zaten verecektir. Bu yapılmazsa, geçmişte Ziya Gökalp’in, Prens Sabahattin’in E. Durkheim, F. Le Play, E. Demolens ve benzerlerinin; bugünkü Batı sözcüsü sosyologlarımızın Pierre Bourdieu, Michel Foucault, Zygmunt Bauman ve benzerlerinin peşine takılmaları sürecektir. Batı merkezli bilim paradigmalarını toptan sorgulamak her zaman ve her koşulda, kimin adına sosyoloji yaptığımızı düşünmek zorundayız.²⁸ Tarih ile temellendirilemeyen ve Doğu-Batı çatışması teorisini hesaba katmayan hiçbir sosyoloji anlayışı, Türk toplumunun sorunlarına ciddi bir katkıda bulunamaz.

²⁶ H. Bayram Kaçmazoğlu, *Türk Sosyolojisinde Temalar 2: Kuram Uygulama Sosyalizm*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 92.

²⁷ A.g.e., s. 93.

²⁸ Öncü, a.g.m., s. 49.

Kaynakça

- Çağlar, Ali, "Giriş: Bilim ve Yöntem", *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Paradigma Akademi Yayınları, Ankara, 2017.
- Çelebi, Nilgün, *Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları*, Sebat Ofset, Konya, 1990.
- Çelebi, Nilgün, *Bilgi ve Yöntem*, Yersiz, 1993.
- Çelebi, Nilgün, *Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2001.
- Çelebi, Nilgün, "Doğan Ergun: Hesabını Veren Hocam", *Türkiye'de Modernleşme: Batılılaşma Yerine Küreselleşmenin İkamesi*, Doğu Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Dikeçligil, Beylü, "Sosyolojide Metodolojik Farklılaşma ve Metodlar Arası İşbirliği", *Dünyada ve Türkiye'de Farklılaşma Çatışma Bütünleşme II*, Sosyoloji Derneği, Ankara, 2002.
- Dikeçligil, Beylü, "Bilimsel Paradigmaların Oluşumunda ve Dönüşümünde Sosyolojik Bağlam", *Sosyoloji Divanı*, Sayı: 8, Temmuz-Aralık 2016.
- Ecevit, Mehmet, "Türkiye'de Toplumbilim Araştırma Pratiği", *Dünyada ve Türkiye'de Güncel Sosyolojik Gelişmeler 1*, Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara, 1994.
- Eğribel, Ertan ve Özcan, Ufuk, "Bilgi ve Gerçeklik Sorunu: Postmodern Göreceliğin Gerçekliği Yok Etmesi, Teslimiyetçi-Kendiliğindenlik, Belirsizlik ve Karamsarlık Üzerine", *Sosyologca*, Sayı: 7, Ocak-Haziran 2014.
- Eğribel, Ertan, *Bilim Sosyolojisi ve Yöntem Tartışmaları*, Doğu Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2017.
- Ergun, Doğan, *Sosyoloji ve Tarih*, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1982.
- Ergun, Doğan, *Yöntemi Bulmak*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1993.
- Ergun, Doğan, *Kimlikler Kısacasında Ulusal Kimlik*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000.
- Esgin, Ali, "Sosyal Bilimci mi, Yoksa Doksalog Teknisyenler Miyiz? Türkiye'deki Bazı Sosyoloji Pratikleri Üzerine Eleştiriler", *Sosyoloji Konferansları*, Sayı: 52, 2015-2.
- Kösemihal, Nurettin Şazi, "Sosyolojide Yöntem", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 21-22, İstanbul, 1970.
- Kaçmazoğlu, H. Bayram, *Türk Sosyolojisinde Temalar 2: Kuram Uygulama Sosyalizm*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2012.
- Öncü, Ayşe, "Sosyal Bilimlerde Yeni Meşruiyet Zemini Arayışları", *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek*, Metis Yayınları, İstanbul, 1998.
- Semerçioğlu, Can, "Yöntemsiz Bilimsellik, Bilimsel Yöntemde Muhafazakârlık: Feyerabend'in Güncel İşlevi", *Sosyologca*, Sayı: 5, Ocak-Haziran 2013.
- Sezer, Baykan, *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*, Sümer Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1993.
- Süerdem, Ahmet, "Kalitatif Yöntemlerin Dayanılmaz Hafifliği ya da Kalitatif Yöntemlerin Kolaycı Kullanımı Üzerine", *Dünyada ve Türkiye'de Güncel Sosyolojik Gelişmeler 1*, Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara, 1994.